Амбудсмен у Беларусі: навошта краіне абаронца правоў чалавека?

Сёння ў Беларусі няма інстытута Амбудсмена — незалежнага органа, які абараняе правы грамадзян перад дзяржавай. Аднак новы праект закона «Аб Упаўнаважаным па правах чалавека», распрацаваны Цэнтрам «Еўрапейскі Дыялог», прапануе стварыць такую пасаду і вызначыць яе паўнамоцтвы. Калі законапраект будзе прыняты, гэта стане важным крокам у напрамку абароны правоў і свабод грамадзян Беларусі.

Чаму гэта важна?

Цяпер, калі чалавек сутыкаецца з несправядлівасцю з боку дзяржаўных органаў — напрыклад, незаконным затрыманнем, катаваннямі, парушэннем права на абарону ў судзе, — ён вымушаны самастойна шукаць шляхі вырашэння праблемы. У ідэале гэтым павінны займацца суды, пракуратура і іншыя дзяржаўныя органы. Аднак на практыцы далёка не заўсёды атрымліваецца дамагчыся справядлівасці.

Амбудсмен — або, як яго называе законапраект, Упаўнаважаны па правах чалавека — павінен выконваць ролю незалежнага пасрэдніка паміж дзяржавай і грамадствам. Яго задача — сачыць за выкананнем правоў грамадзян і дапамагаць іх абараняць, у тым ліку праз звароты ў Канстытуцыйны Суд.

Упаўнаважаны будзе займацца не толькі абаронай, але і прасоўваннем правоў чалавека. Гэта азначае, што ён будзе спрыяць фармаванню культуры павагі да правоў і свабод, весці тлумачальную працу, дапамагаць людзям лепш разбірацца ў сваіх правах і механізмах іх абароны. аксама ён зможа ўносіць прапановы па змяненні заканадаўства, каб яно было больш прыстасавана да міжнародных стандартаў.

Як будзе працаваць Упаўнаважаны?

Паводле праекта закона, Упаўнаважаны па правах чалавека будзе незалежнай службовай асобай, якая абіраецца парламентам на сем гадоў. Ён не можа займаць гэтую пасаду два тэрміны, што зніжае рызыку ператварэння пасады ў палітычны інструмент. Кандыдат павінен мець вышэйшую адукацыю, пяцігадовы досвед у сферы абароны правоў чалавека і бездакорную рэпутацыю.

Упаўнаважаны зможа:

- прымаць скаргі ад грамадзян і расследаваць выпадкі парушэння іх правоў;
- запытваць у дзяржаўных органаў інфармацыю, неабходную для праверкі фактаў парушэнняў;
- свабодна наведваць турмы, следчыя ізалятары і іншыя закрытыя ўстановы, дзе існуе рызыка катаванняў і жорсткага абыходжання;
- ініцыяваць парламенцкія слуханні, калі парушэнні маюць масавы характар;
- звяртацца ў суд і Канстытуцыйны Суд, калі законы або рашэнні органаў улады парушаюць правы грамадзян;
- праводзіць прававую асвету, тлумачачы грамадзянам іх правы і даступныя спосабы іх абароны;
- распрацоўваць рэкамендацыі па паляпшэнні заканадаўства і практыкі яго прымянення ў сферы правоў чалавека.

Сёння ў Беларусі няма незалежнага органа, які б абараняў правы чалавека на сістэмным узроўні. Існуюць пракуратура, суды, праваабарончыя арганізацыі, але яны альбо залежаць ад дзяржавы, альбо сутыкаюцца з абмежаваннямі ў сваёй дзейнасці.

Новы інстытут павінен запоўніць гэты прабел, прапануючы грамадзянам дадатковы механізм абароны. Пры гэтым Упаўнаважаны па правах чалавека не замяняе іншыя органы, а дапаўняе іх — напрыклад, можа ініцыяваць праверкі і патрабаваць перагляду рашэнняў у судовым парадку.

Што далей?

Праект закона пададзены на публічнае абмеркаванне. Гэта азначае, што кожны жадаючы можа выказаць сваё меркаванне і прапанаваць змяненні. Пытанне ў тым, ці будзе гэты закон прыняты ў будучыні і ці зможа ён сапраўды змяніць сітуацыю з правамі чалавека ў краіне.

Адно можна сказаць дакладна: з’яўленне такога дакумента — гэта ўжо крок наперад. Цяпер пытанне ў тым, наколькі ён будзе рэалізаваны на практыцы.